

'GAS IS EEN HUMAAN WAPEN' Het Rode Kruis en de gifgasdiscussie in het interbellum

Leo van Bergen

"I wish those people who write so glibly about this being a holy War, and the orators who talk so much about going on no matter how long the War lasts and what it may mean, could see a case - to say nothing of 10 cases - of mustard gas in its early stages - could see the poor things burnt and blistered all over with great mustard-coloured suppurating blisters, with blind eyes - sometimes temporally (sic), sometimes permanently - all sticky and stuck together, and always fighting for breath, with voices a mere whisper, saying that their throats are closing and they know they will choke. The only thing one can say is that such severe cases don't last long; either they die soon or else improve - usually the former; they certainly never reach England in the state we have them here, and yet people insist in saying God made the War, when there are such inventions of the Devil about..."

Vera Brittain (Rode Kruis-verpleegster in WO I), *Testament of youth* (Glasgow, 1978), 6e druk, oorspr. 1933, 325.

Inleiding

De eerste wereldoorlog was zojuist zijn laatste jaar ingegaan, toen het in 1863 opgerichte Comité International de la Croix Rouge te Genève (CICR) zich genoodzaakt voelde te protesteren tegen het gebruik van gifgas en al de andere uitvindingen van de moderne wetenschap. Deze verstoorde het romantisch beeld van de oorlog als een strijd tussen heren, die met een vast doel voor ogen enkel en alleen van die middelen gebruik maakten die voor het bereiken van dat doel noodzakelijk waren. Dit protest ging in tegen de normale handelwijze van zwijgen over schendingen van het oorlogsrecht, een afwijking die verdedigd werd door erop te wijzen dat de gehele bevolking en niet alleen de legers van het gebruik van gifgas het slachtoffer werden. Gifgas zou ervoor zorgen dat "de oorlog weldra niet anders zal zijn dan een werk van algemeene vernietiging zonder eenig mededogen".¹

Het gebruik van "vergift of vergiftigde wapenen" was, evenals "projectielen of zaken die onnoodig nadeel" veroorzaakten, verboden in het Haags recht, dat onderdeel van het oorlogsrecht dat toezag op de middelen waarmee de strijd werd gestreden.² Mede door het, aldus het Geneefs comité, "verschrikkelijk lijden, dat

¹ Gec. uit: W.P. Wolffensperger, 'Het Roode Kruis en het gebruik van vergiftige gassen', in: *Het reddingwezen*, jrg. 7 (1918), 113-117, aldaar 113-114. De oorspronkelijke tekst is vrijwel integraal afgedrukt in: André Durand, *De Sarajevo à Hiroshima. Histoire du Comité International de la Croix Rouge* (Genève, 1978), 70-71.

² Het is zo te onderscheiden van het Geneefs recht. Hierin werd, door middel van de Conventies van Genève, de bescherming van zieke en gewonde militairen en het medisch personeel (1864 en 1906), de krijgsgevangenen (1929) en de burgers (1949) vastgelegd.

deze gassen teweegbrengen; dit aan te zien is nog erger dan de aanblik der wreedaardigste verwondingen", kon er geen twijfel over het misdadige van het gebruik van gifgas bestaan. Werd het desondanks gebruikt, dan voorzag het CICR "een strijd, die in wreedaardigheid alles zal overtreffen, wat de geschiedenis tot dusverre aanschouwd heeft".³

Het CICR kreeg de toorn van alle oorlogvoerenden over zich heen gestort. Van alle kanten werd het van partijdigheid beschuldigd.⁴ Deze kritiek zou niet zonder gevolg blijven. Zij zou een rol spelen bij de reactie op het gebruik van mosterdgas door Italië tijdens de oorlog in Abessinië. Onder verwijzing naar de neutraliteit kon het CICR er niet mee instemmen de over het gebruik van mosterdgas door Italië tijdens de oorlog in Ethiopië verzamelde gegevens aan de Volkenbond ter inzage te geven.⁵

Het Internationale Rode Kruis in het Interbellum

Behalve door frictie tussen het oude CICR en de nieuwe, in 1919 gestichte en voornamelijk op werk in vreedstijd gerichte Liga van Nationale Rode Kruisverenigingen, werden de eerste jaren van het interbellum gedomineerd door oproepen tot ontwapening, tot steun aan de Volkenbond. De eerste door zowel de Liga als het CICR onderschreven verklaring was het vredesappel van 19 juli 1921. Het had de bedoeling de niet geringe geestelijke en zedelijke wonden, door de oorlog van 1914-1918 geslagen, te helen en bij te dragen aan het verminderen van de nationale tegenstellingen. Dit echter zonder de nationalistische gevoelens te kwetsen, die met de Vrede van Versailles allesbehalve waren verdwenen.

"Es heisst nun, im Geist der Menschen erneut die Grundsätze eines Internationalismus zu verwurzeln, der die Liebe eines jeden Bürgers zu seiner Heimatstadt, eines jeden Patrioten zu seinem Vaterland achtet, der aber auch jeden Menschen lehrt, die Rechte seiner Mitmenschen zu achten, indem man das Alltagsleben eines einzelnen durch das Licht einer universellen und vergänglichen Gerechtigkeit erhellt."⁶

Op dit appel volgde een aantal soortgelijke oproepen en bepalingen. In November

³ Wolffensperger, a.w., 114-115.

⁴ Dieter Riesenberger, *Für Humanität in Krieg und Frieden. Das Internationale Rote Kreuz 1863-1977* (Göttingen, 1992), 77-79.

⁵ A.w., 132-134. Ook het niet uitbrengen van een toch verre van radicaal appel tegen de massaslachtingen en met name de holocaust tijdens de Tweede Wereldoorlog, is deels op deze kritiek terug te voeren. Al aan het begin van de oorlog had het CICR laten weten uiterst terughoudend te zullen zijn met openbare, kritische opmerkingen. Met name voorzitter Max Huber wenste alleen de gewonden van het veld te halen en niet ook nog voor scheidsrechter te spelen. Jean-Claude Favez, *Une mission impossible? Le CICR, les déportations et les camps de concentration nazis* (Lausanne, 1988), 156-158.

⁶ Gec. uit: A. Durand, 'Das Menschenrechtsdenken der Gründer des Roten Kreuzes', in: *Auszüge der Revue Internationale de la Croix Rouge*, 39, nr. 5 (sept.-okt. 1988), 217.